

**ТРАНСФОРМАЦІЯ ІДЕЙ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ ПІД ВПЛИВОМ
ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У СУЧАСНОМУ ПРАВІ****TRANSFORMATION OF THE IDEAS OF THE RULE OF LAW STATE UNDER
THE INFLUENCE OF GLOBALIZATION PROCESSES IN MODERN LAW**

Мета. Метою роботи є комплексний теоретико-правовий аналіз трансформації концепції правової держави в умовах глобалізаційних процесів, а також з'ясування впливу міжнародного та наднаціонального права на розвиток національних правових систем і модифікацію базових принципів правової держави. Особливу увагу приділено дослідженню сучасного теоретико-правового дискурсу щодо співвідношення державного суверенітету, міжнародно-правових стандартів та універсальних принципів верховенства права і захисту прав людини. **Методика дослідження** ґрунтується на системному, історико-правовому, порівняльно-правовому та аксіологічному підходах. У процесі дослідження використано загальнонаукові та спеціально-юридичні методи, зокрема методи аналізу і синтезу, узагальнення, формально-юридичний та порівняльно-правовий методи. Це дозволило здійснити комплексний аналіз еволюції концепції правової держави, визначити основні напрями її трансформації в умовах глобалізації, а також дослідити вплив міжнародних правових стандартів і діяльності глобальних інституцій на розвиток національних правових систем. **Результати дослідження** показали, що в умовах глобалізаційних процесів концепція правової держави зазнає суттєвої трансформації, яка проявляється у розширенні змісту її базових принципів та посиленні взаємодії між національним і міжнародним правом. Встановлено, що сучасна правова держава функціонує у межах багаторівневої системи правового регулювання, де поряд із національним законодавством значну роль відіграють міжнародні правові стандарти, акти міжнародних організацій та діяльність наднаціональних інституцій. Глобалізація сприяє гармонізації правових систем, поширенню універсальних стандартів прав людини та утвердженню принципу верховенства права як загальноновизнаної правової цінності. Водночас такі процеси зумовлюють необхідність пошуку балансу між інтеграцією у міжнародний правовий простір і збереженням національного суверенітету та правової ідентичності держав. **Наукова новизна дослідження** полягає у комплексному теоретико-правовому обґрунтуванні трансформації концепції правової держави під впливом глобалізаційних процесів. У роботі системно доведено, що сучасна модель правової держави формується у взаємодії національного, регіонального та міжнародного правових рівнів і характеризується інтеграцією універсальних правових стандартів у внутрішньодержавний правопорядок. Обґрунтовано, що в умовах глобалізації правова держава набуває нових змістовних характеристик, пов'язаних із посиленням ролі міжнародних інституцій, інтернаціоналізацією правових норм та розвитком механізмів міжнародного контролю за дотриманням принципів демократії, верховенства права і прав людини. **Практична значимість.** Результати дослідження можуть бути використані у процесі вдосконалення національного законодавства, гармонізації правової системи України з міжнародними та європейськими правовими стандартами, а також у науково-дослідній та освітній діяльності під час вивчення теорії держави і права, конституційного права та міжнародного права. Крім того, сформульовані висновки можуть сприяти подальшому розвитку теоретичних підходів до розуміння сучасної концепції правової держави в умовах глобалізаційних трансформацій.

Ключові слова: правова держава, глобалізація, верховенство права, міжнародне право, наднаціональні правові механізми, інтернаціоналізація правових систем, правова інтеграція, державний суверенітет, міжнародні інституції, правова система, права людини, правова доктрина.

Purpose. The purpose of the study is a comprehensive theoretical and legal analysis of the transformation of the concept of the rule of law state in the context of globalization processes, as well as clarification of the influence of international and supranational law on the development of national legal systems and the modification of the fundamental principles of the rule of law state. Particular attention is paid to the study of the contemporary theoretical and legal discourse concerning the relationship between state sovereignty, international legal standards, and the universal principles of the rule of law and the protection of human rights. Research methodology is based on systemic, historical-legal, comparative-legal, and axiological approaches. In the course of the research, both general scientific and special legal methods were applied, including methods of analysis and synthesis, generalization, the formal-legal method, and the comparative-legal method. This made it possible to conduct a comprehensive analysis of the evolution of the concept of the rule of law state, identify the main directions of its transformation under globalization, and examine the influence of international legal standards and the activities of global institutions on the development of national legal systems. **Research results** demonstrate that under the conditions of globalization processes the concept of the rule of law state undergoes significant transformation, manifested in the expansion of the content of its fundamental principles and the strengthening of interaction between national and international law. It has been established that the modern rule of law state functions within a multi-level system of legal regulation in which, alongside national legislation, an important role is played by international legal standards, acts of international organizations, and the activities of supranational institutions. Globalization contributes to the harmonization of legal systems, the dissemination of universal human rights standards, and the establishment of the rule of law as a generally recognized legal value. At the same time, such processes necessitate the search for a balance between integration into the international legal space and the preservation of national sovereignty and the legal identity of the state. **Scientific novelty of the research** lies in the comprehensive theoretical and legal substantiation of the transformation of the concept of the rule of law state under the influence of globalization processes. The study systematically proves that the modern model of the rule of law state is formed through the interaction of national, regional, and international legal levels and is characterized by the integration of universal legal standards into the domestic legal order. It is substantiated that under globalization the rule of law state acquires new substantive characteristics associated with the strengthening of the role of international institutions, the internationalization of legal norms, and the development of mechanisms of international control over the observance of the principles of democracy, the rule of law, and human rights. **Practical significance.** The results of the study may be used in the process of improving national legislation, harmonizing the legal system of Ukraine with international and European legal standards, as well as in research and educational activities in the study of the theory of state and law, constitutional law, and international law. In addition, the formulated conclusions may contribute to the further development of theoretical approaches to understanding the modern concept of the rule of law state in the context of globalization transformations.

Key words: *rule of law state, globalization, rule of law, international law, supranational legal mechanisms, internationalization of legal systems, legal integration, state sovereignty, international institutions, legal system, human rights, legal doctrine.*

Постановка проблеми. У сучасних умовах глобалізації відбуваються суттєві трансформаційні процеси у політичній, економічній та правовій сферах суспільного розвитку, що безпосередньо впливають на функціонування держави та еволюцію правових систем. Інтенсифікація міжнародного співробітництва, посилення ролі міжнародних організацій, поширення універсальних стандартів прав людини та зростання впливу міжнародного й наднаціонального права зумовлюють переосмислення традиційних теоретико-правових підходів до розуміння сутності та змісту правової держави. У цих умовах класична концепція правової держави, сформована переважно в межах національного правового простору, зазнає істотних змін, що проявляються у модифікації її основних принципів, розширенні механізмів забезпечення верховенства права та посиленні взаємодії між національними та міжнародними правовими інститутами.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Сучасні дослідження свідчать, що глобалізаційні процеси трансформують концепцію правової держави, посилюючи взаємодію національного та міжнародного права, гармонізуючи законодавство та поширюючи стандарти прав людини. Українські науковці відзначають, що ці процеси модифікують принципи правової держави та підкреслюють роль міжнародних і наднаціональних інституцій, водночас ставлячи проблему балансу між суверенітетом держави та міжнародними зобов'язаннями. Незважаючи на наявні дослідження, комплексна оцінка трансформації концепції правової держави в умовах глобалізації потребує подальшого вивчення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Варто почати з того, що формування концепції правової держави є результатом тривалого історико-правового розвитку політико-правової думки та відображає еволюцію уявлень про співвідношення державної влади, права та особи. Ідея підпорядкування державної влади праву має глибокі історичні корені та поступово трансформувалася від філософсько-політичної концепції до фундаментального принципу сучасного конституціоналізму.

Перші елементи ідеї правової держави можна простежити ще в античній політико-правовій думці. Зокрема, Арістотель обґрунтував тезу про необхідність панування закону над волею правителів, підкреслюючи, що «закон повинен панувати над усім». Такий підхід заклад основу для подальшого розвитку концепції верховенства права як ключового елементу правової держави.

У період Нового часу ідеї обмеження державної влади правом набувають більш чітких теоретичних форм. Представники теорії суспільного договору, зокрема Джон Локк, наголошували на необхідності існування держави, діяльність якої повинна ґрунтуватися на законі та спрямовуватися на забезпечення природних прав людини. Водночас Шарль Луї Монтеск'є розробив концепцію поділу влади, що стала одним із ключових інституційних механізмів забезпечення правової держави [5, с. 314].

Вагомий внесок у формування теоретичних засад правової держави зробили німецькі мислителі XIX століття, зокрема Іммануїл Кант, який обґрунтував необхідність існування держави, заснованої на правових принципах і спрямованої на забезпечення свободи та автономії особи. Саме в німецькій правовій доктрині сформувалося поняття права держава, яке згодом стало фундаментальною категорією європейської правової теорії.

У сучасній юридичній науці держава розглядається як особлива форма організації державної влади, за якої діяльність держави здійснюється на основі права, а права і свободи людини визнаються найвищою соціальною цінністю [3, с. 123-126]. До основних принципів правової держави традиційно відносять верховенство права, поділ влади, взаємну відповідальність держави і особи, гарантування та реальність прав і свобод людини, а також незалежність судової влади.

Одним із ключових елементів правової держави є принцип верховенства права, який передбачає пріоритет права над політичною доцільністю та обов'язковість правових норм як для громадян, так і для органів державної влади. Цей принцип тісно пов'язаний із концепцією конституціоналізму, що передбачає обмеження державної влади нормами конституції та правом.

Не менш важливим принципом є поділ влади, який забезпечує інституційний баланс між законодавчою, виконавчою та судовою гілками влади. Реалізація цього принципу спрямована на запобігання узурпації влади та створення механізмів взаємного стримування і протизваг [14].

Водночас сучасні дослідники наголошують, що формальне закріплення цих принципів у законодавстві ще не гарантує існування правової держави. Важливе значення має реальне функціонування правових інститутів, ефективність механізмів судового захисту та рівень правової культури суспільства.

У юридичній науці сформувалися різні доктринальні підходи до визначення сутності правової держави. Одні науковці розглядають її передусім як систему організації державної влади, засновану на принципі верховенства права [8, с. 194]. Зокрема, у межах формально-юридичного підходу права держава визначається як держава, в якій усі органи влади діють виключно в межах та на підставі закону.

Інші дослідники наголошують на матеріальному змісті правової держави, підкреслюючи, що її сутність полягає не лише у формальному дотриманні законів, а й у забезпеченні реального захисту прав і свобод людини. Представники цього підходу вважають, що права держава неможлива без демократичного політичного режиму, розвиненого громадянського суспільства та ефективних механізмів контролю за діяльністю влади [16, с. 74-79].

Деякі сучасні науковці також акцентують увагу на взаємозв'язку правової держави з концепцією верховенства права, розглядаючи ці категорії як взаємодоповнювальні. На їхню думку, правова держава виступає інституційною формою реалізації принципу верховенства права, тоді як верховенство права визначає змістовні характеристики діяльності держави.

На наш погляд, правову державу доцільно розглядати як складну багаторівневу правову конструкцію, що поєднує інституційні, нормативні та ціннісні елементи. Її сутність полягає не лише у формальному підпорядкуванні державної влади праву, а й у створенні ефективної системи гарантій реалізації прав і свобод людини [13, с. 199-202]. Саме така комплексна інтерпретація дозволяє повніше відобразити сучасний зміст концепції правової держави та її значення для розвитку демократичного суспільства.

Таким чином, теоретико-правові засади формування концепції правової держави базуються на тривалому історичному розвитку політико-правових ідей, що знайшли своє відображення у сучасній юридичній доктрині. Еволюція підходів до розуміння правової держави свідчить про поступовий перехід від формального тлумачення цієї категорії до більш комплексного бачення, яке враховує як інституційні механізми організації влади, так і реальний рівень забезпечення прав людини [10, с. 512].

Глобалізаційні процеси є однією з визначальних тенденцій розвитку сучасного світу, що істотно впливають на трансформацію політичних, економічних та правових систем держав. У юридичній науці глобалізація розглядається як складний багатовимірний процес, який характеризується посиленням взаємозалежності держав, інтеграцією національних правових систем та формуванням універсальних правових стандартів.

У сучасній науковій літературі відсутній єдиний підхід до визначення поняття глобалізації. Частина дослідників розглядає її передусім як економічне явище, пов'язане з формуванням глобальних ринків та інтенсифікацією міжнародної торгівлі. Водночас інші науковці наголошують на комплексному характері цього процесу, який охоплює політичну, культурну та правову сфери [6, с. 178].

Зокрема, у межах соціально-правового підходу глобалізація трактується як процес формування єдиного світового простору взаємодії держав і суспільств, що супроводжується уніфікацією певних соціальних та правових норм. На думку низки дослідників, ключовими рисами глобалізації є інтенсивний розвиток міжнародного співробітництва, розширення сфери дії міжнародного права, а також посилення ролі міжнародних організацій у регулюванні суспільних відносин.

Водночас деякі науковці підкреслюють суперечливий характер глобалізаційних процесів. З одного боку, глобалізація сприяє поширенню демократичних цінностей, стандартів прав людини та принципів верховенства права [9]. З іншого боку, вона може призводити до послаблення суверенітету національних держав та ускладнення механізмів внутрішньодержавного правового регулювання.

На наш погляд, глобалізацію доцільно розглядати як об'єктивний історичний процес поглиблення взаємодії між державами, який проявляється у поступовій інтеграції політичних, економічних і правових систем та формуванні нових механізмів міжнародного правового регулювання [7, с. 64-69].

Глобалізація істотно змінює традиційні уявлення про роль держави у системі суспільних відносин. У класичній теорії держави вона розглядалася як основний і практично єдиний суб'єкт правотворення та правозастосування. Однак у сучасних умовах дедалі більшого значення набувають міжнародні та наднаціональні правові інституції, що впливають на формування національної правової політики.

Варто зазначити, що деякі науковці вважають, що глобалізаційні процеси сприяють поступовому зменшенню ролі національної держави, оскільки значна частина регулятивних функцій переходить до міжнародних організацій та інтеграційних об'єднань [1, с. 142-144]. У цьому контексті підкреслюється тенденція до формування багаторівневої системи правового регулювання, у якій взаємодіють національні, регіональні та міжнародні правові норми.

Разом із тим інші дослідники висловлюють більш помірковану позицію, наголошуючи, що глобалізація не ліквідує роль держави, а трансформує її функції. На їхню думку, держава продовжує залишатися ключовим суб'єктом правотворчості, однак змушена враховувати міжнародні стандарти та зобов'язання, що виникають у процесі міжнародного співробітництва.

На наш погляд, глобалізація не призводить до повної втрати державного суверенітету, проте істотно модифікує його зміст. Сучасна держава функціонує в умовах складної системи

міжнародних правових взаємозв'язків, що зумовлює необхідність гармонізації національного законодавства із загальноновизнаними міжнародно-правовими стандартами [16, с. 42-47].

Одним із найважливіших проявів глобалізації у правовій сфері є процес інтернаціоналізації правових систем. Цей процес проявляється у зближенні національних правових систем, запозиченні правових інститутів, а також гармонізації законодавства різних держав.

У сучасній юридичній науці значна увага приділяється ролі міжнародних організацій та інтеграційних об'єднань у формуванні наднаціональних правових механізмів. Такі механізми передбачають створення інституцій, рішення яких можуть мати обов'язковий характер для держав-учасниць [8, с. 312].

Деякі дослідники розглядають цей процес як формування нової моделі правового регулювання, що поєднує елементи національного та міжнародного права. Особливо яскраво така тенденція проявляється у межах інтеграційних об'єднань, де створюються спільні правові інституції, здатні здійснювати нормативний вплив на внутрішні правові системи держав.

Водночас частина науковців застерігає від надмірної уніфікації правових систем, оскільки вона може призводити до втрати національної правової ідентичності та ігнорування історичних і культурних особливостей правового розвитку окремих держав [4, с. 95-97].

На нашу думку, процес інтернаціоналізації правових систем є закономірним етапом розвитку сучасного права. Однак його ефективність значною мірою залежить від здатності держав поєднувати міжнародні правові стандарти з національними правовими традиціями. Саме така збалансована взаємодія дозволяє забезпечити стабільність правового регулювання та зберегти суверенний характер національних правових систем.

Отже, глобалізаційні процеси істотно впливають на розвиток сучасного права, сприяючи формуванню нових механізмів правового регулювання, що виходять за межі національних правових систем. Водночас ці процеси супроводжуються складними трансформаціями ролі держави у правовій сфері, що зумовлює необхідність подальшого наукового осмислення їхнього впливу на еволюцію концепції правової держави [2, с. 603-605].

Трансформація концепції правової держави в умовах глобалізації є закономірним результатом інтенсивних процесів міжнародної інтеграції, інтернаціоналізації правових систем та посилення ролі міжнародних і наднаціональних правових механізмів. У сучасних умовах традиційне розуміння правової держави, сформоване у межах класичної теорії держави і права, зазнає істотної модифікації, що зумовлено зміною характеру взаємодії між національними правовими системами та міжнародним правопорядком.

У юридичній науці досить поширеною є позиція, відповідно до якої глобалізаційні процеси спричиняють трансформацію базових принципів правової держави [12, с. 177-178]. Зокрема, дослідники наголошують, що у сучасних умовах принцип верховенства права набуває нового змісту, оскільки його реалізація дедалі частіше пов'язується не лише з національним законодавством, але й із міжнародно-правовими стандартами. Таким чином, принцип верховенства права поступово виходить за межі внутрішньодержавного правового простору та набуває універсального характеру.

Частина науковців вважає, що така тенденція свідчить про формування нової моделі правової держави, у межах якої національні правові системи інтегруються у ширший міжнародний правовий порядок. На їхню думку, сучасна правова держава не може функціонувати ізольовано від глобальних правових процесів, оскільки ефективне забезпечення прав людини та демократичних принципів потребує координації зусиль на міжнародному рівні. У цьому контексті особливої ваги набувають міжнародні стандарти прав людини, що поступово стають невід'ємним елементом національних правових систем [5, с. 404-406].

Водночас у науковій літературі висловлюється і більш критична позиція щодо впливу глобалізації на концепцію правової держави. Деякі дослідники наголошують, що посилення ролі міжнародних правових механізмів може призводити до певного обмеження державного суверенітету, оскільки національні органи влади змушені враховувати рішення міжнародних інституцій та імплементувати міжнародні правові норми у внутрішнє законодавство. У зв'язку з цим порушується питання про співвідношення національного та міжнародного права, а також про межі впливу наднаціональних правових структур на внутрішньодержавні правові процеси.

Особливу увагу в цьому контексті приділяють впливу міжнародного та наднаціонального права на національні правові системи. У сучасних умовах дедалі більшого значення набувають процеси гармонізації та уніфікації законодавства, що проявляються у запозиченні правових інститутів, імплементатії міжнародних стандартів та адаптації національних правових норм до

вимог міжнародного правопорядку [11, с. 71-74]. Цей процес супроводжується формуванням складної системи взаємодії між національним та міжнародним правом, у межах якої відбувається поступове зближення правових систем різних держав.

Деякі науковці розглядають такі процеси як свідчення становлення багаторівневої системи правового регулювання, що включає національний, регіональний та міжнародний рівні. У межах цієї системи правова держава постає не лише як внутрішньодержавна модель організації влади, але й як елемент ширшого міжнародного правового простору. Водночас інші дослідники наголошують, що надмірна уніфікація правових систем може створювати ризики для збереження національних правових традицій та особливостей правової культури [9, с. 267].

Значну роль у трансформації концепції правової держави відіграють також глобальні та регіональні інституції, діяльність яких спрямована на забезпечення дотримання принципів демократії, верховенства права та захисту прав людини. Такі інституції виконують важливу функцію контролю за дотриманням міжнародних правових стандартів та сприяють формуванню універсальних механізмів правового захисту особи [1, с. 312-314].

У цьому контексті частина дослідників підкреслює, що міжнародні організації дедалі частіше виступають своєрідними гарантами реалізації принципів правової держави, особливо у тих випадках, коли національні правові механізми виявляються недостатньо ефективними [15, с. 515-519]. Разом із тим інші науковці застерігають від надмірного розширення повноважень таких інституцій, оскільки це може призводити до зміщення балансу між міжнародним та національним правовим регулюванням.

На наш погляд, трансформація концепції правової держави в умовах глобалізації має складний і багатовимірний характер. Глобалізаційні процеси дійсно сприяють модернізації традиційних принципів правової держави, зокрема через посилення ролі міжнародних стандартів прав людини та розвиток механізмів міжнародного правового співробітництва. Водночас важливим завданням сучасної держави залишається збереження балансу між інтеграцією у міжнародний правовий простір та забезпеченням власного суверенного розвитку правової системи.

Таким чином, у сучасних умовах концепція правової держави поступово набуває нових змістовних характеристик, що відображають реалії глобалізованого світу. Вона вже не обмежується лише внутрішньодержавними механізмами організації влади, а формується у взаємодії з міжнародними правовими інститутами та глобальними правовими стандартами, що зумовлює подальший розвиток теоретико-правового дискурсу у цій сфері.

Список використаних джерел:

1. Авер'янов В. Б. Верховенство права: проблеми теорії та практики. Київ: Юридична думка, 2008. 312 с.
2. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: підручник. Харків: Консум, 2011. 656 с.
3. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави. Львів: Край, 2012. 256 с.
4. Петришин О. В. Теорія держави і права: підручник. Харків: Право, 2014. 368 с.
5. Тацій В. Я., Петришин О. В., Гетьман А. П. Теорія держави і права: підручник. Харків: Право, 2015. 432 с.
6. Копейчиков В. В. Загальна теорія держави і права. Київ: Юрінком Інтер, 2001. 320 с.
7. Шемшученко Ю. С. Правова держава: теорія та практика. Київ: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2012. 384 с.
8. Шаповал В. М. Конституційне право України: підручник. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 592 с.
9. Барабаш Ю. Г. Конституціоналізм та верховенство права. Харків: Право, 2017. 296 с.
10. Кельман М. С., Мурашин О. Г. Загальна теорія держави та права. Київ: Кондор, 2014. 584 с.
11. The Rule of Law / Tom Bingham. London: Penguin Books, 2011. 224 p.
12. Globalisation and the Rule of Law / Spencer Zifcak. London: Routledge, 2005. 232 p.
13. Lawyers and the Rule of Law in an Era of Globalization / ed. by Yves Dezalay, Bryant G. Garth. London: Routledge, 2011. 279 p.
14. McCorquodale R. (ed.). The Rule of Law in International and Comparative Context. London: British Institute of International and Comparative Law, 2010. 272 p.
15. Dicey A. V. Introduction to the Study of the Law of the Constitution. Oxford: Oxford University Press, 2013. 546 p.
16. Raz J. The Authority of Law: Essays on Law and Morality. Oxford: Oxford University Press, 2009. 292 p.

Дата першого надходження статті до видання: 15.10.2025

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 10.11.2025

Дата публікації (оприлюднення) статті: 24.11.2025